

**ՀԵՂԻՆԱԿԱՎՈՐ ԳՐԱԴԱՐԱՆՆԵՐԸ՝
ՈՐՊԵՍ ԳՐԱԴԱՐԱՆԱՅԻՆ ԳՈՐԾԻՔ***

ՀՏԴ: 02

DOI: 10.54503/2953-8092.2024.2(4)-50

ԳԱՐԵԳԻՆ ՂՈԶԻԿՅԱՆ

Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարան

ORCID: [0009-0000-2409-2673](https://orcid.org/0009-0000-2409-2673)

Թվային տեխնոլոգիաների զարգացմանը զուգահեռ աշխարհի գրեթե բոլոր գրադարաններում ստեղծվում են թվային շտեմարաններ՝ հնարավորություն տալով հանրայնացել տպագիր ու ձեռագիր ժառանգությունը: Յուրաքանչյուր շտեմարան պետք է ունենա որոնման ճկուն համակարգ, որն անհնար է պատկերացնել առանց հեղինակավոր գրառումների: Սույն հոդվածի նպատակն է ներկայացնել հեղինակավոր գրառումների ստեղծման և համակարգման աշխատանքները, ընդգծել դրանց անհրաժեշտությունը էլեկտրոնային գրացուցակներում և թվային շտեմարաններում և ուրվագծել դրանց օգտագործման ուղիները: Ընդհանուր դրույթները կոնկրետացրել ենք ՀՊՏՀ գիտական գրադարանի էլեկտրոնային գրացուցակի օրինակներով: Ուսումնասիրությունը իրականացվել է առաջնային և երկրորդային տեղեկատվության հիման վրա, ինչպիսիք են ինտերնետային հոդվածները և ուղեցույցները:

Indeed, the development of digital technologies has revolutionized libraries by enabling the creation of digital databases, which make printed and handwritten heritage accessible to a global audience. A flexible search system is a cornerstone of such databases, ensuring that users can navigate vast amounts

* Հոդվածը ներկայացվել է 17.11.2024, գրախոսվել է 30.11.2024, ընդունվել է տպագրության 11.12.2024:

The article was submitted on 17.11.2024, reviewed on 30.11.2024 accepted for publication on 11.12.2024.

of information effectively. Authoritative records play a crucial role in this, as they establish a standardized, reliable foundation for organizing and retrieving information. These records not only ensure consistency across metadata but also enhance interoperability between different systems, facilitating a seamless user experience. The purpose of this article is to present the work on the creation and systematization of authoritative records, to emphasize their necessity in electronic catalogs and digital databases, and to outline the ways of their use. We have specified the general provisions with examples of the electronic catalog of the ASUE scientific library. The study was conducted based on primary and secondary information, such as internet articles and guides.

Բանալի բառեր՝ Հեղինակավոր գրառում, էլեկտրոնային գրացուցակ, թվային գրադարան, գրադարանային գործառույթ, OPAC, KOHA, MARC 21:

Ինչպես հղել՝ Ղոչիկյան, Գ. (2024), Հեղինակավոր գրառումները՝ որպես գրադարանային գործիք, *Լրատու Հայկական գրադարանային ասոցիացիայի*, 2(4), 50-61. [https://doi.org/10.54503/2953-8092.2024.2\(4\)-50](https://doi.org/10.54503/2953-8092.2024.2(4)-50)

How to cite (APA style): Ghochikyan, G. (2024), Authoritative records as a library tool, *Herald of the Armenian Library Association*, 2(4), 50-61. [https://doi.org/10.54503/2953-8092.2024.2\(4\)-50](https://doi.org/10.54503/2953-8092.2024.2(4)-50)

Ներածություն

21-րդ դարում տեղեկատվական տեխնոլոգիաների զարգացմանը զուգահեռ փոխվում են գրացուցակավորման ավանդական չափորոշիչները, այդ թվում՝ խորագրերի ձևավորման պահանջները:

Հեղինակավոր գրառումները (Authority Records) պարունակում են միասնական հեղինակավոր տվյալներ¹: Նրանք կազմում են գրա-

¹ ГОСТ Р 7.0.76-2022 Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу. Библиографирование. Библиографические ресурсы. Термины и определения. Дата введения в действие: 01.09.2022, կետ 22. <https://protect.gost.ru/document.aspx?control=7&id=245113> (11.12.2024)

դարանային գործիքակազմի կարևոր մասը: Հեղինակավոր գրառումները հնարավորություն են տալիս էլեկտրոնային գրացուցակում որոնել անհրաժեշտ նյութը առավել ճկուն և արագ ճանապարհով: Դրանք ունեն ստեղծման միասնական համակարգ, սակայն առաջնորդվելով սեփական մասնագիտական առաջնահերթություններով՝ յուրաքանչյուր գրադարան կարող է նախապատվությունը տալ դրանց համարժեք հեղինակավոր գրառումների ստեղծմանը: Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի գիտական գրադարանի էլեկտրոնային գրացուցակում առկա հեղինակավոր գրառումների ընդհանուր կառուցվածքը ներկայացնում է տնտեսագիտական ոլորտը և այդ ոլորտի կարկառուն ներկայացուցիչներին:

Հեղինակավոր գրառումների ստեղծումը և ընդհանուր պատկերը

Գրադարանային գրացուցակավորման պատմությունը գրադարանների զարգացման լայն համայնապատկերի ասպեկտներից մեկն է: Ավելի վաղ, գրադարաններն իրենց ջանքերը կենտրոնացնում էին ձեռագրերի հավաքագրման և պահպանման վրա: Հետագայում նրանք սկսեցին հավաքել և մշակել ընթերցանության, ուսումնասիրության և խորհրդատվության համար անհրաժեշտ նյութերը: Հեշտ տեղակայման և խորհրդատվության համար գրադարանավարներն օգտագործում էին մատենագիտական վերահսկման կամ ընթերցանության նյութերի նկատմամբ վերահսկողության որոշակի համակարգ, որը հիմք դրեց գրադարանային գրացուցակավորմանը²:

² Authority control in OPAC

<https://web.archive.org/web/20220228012132/https://www.lisbdnetwork.com/authority-control-in-opac/> (11.12.2024)

1876 թ. ամերիկացի գրադարանավար և գրադարանագետ Չարլզ Էմի Քաթերը հստակ սահմանեց գրադարանային գրացուցակների նպատակները: Դրանք հետևյալն են.

- մարդուն հնարավորություն տալ գտնելու գիրքը, եթե հայտնի է հեղինակը, վերնագիրը կամ թեման,

- ցույց տալ, թե ինչպիսի տեղեկատվություն ունի գրադարանը տվյալ հեղինակի նյութերից, կամ տվյալ թեմայով, կամ որ գրականության մեջ,

- աջակցել գրքի ընտրությանը (CUTTER 1876, 5):

Չարլզ Էմի Քաթերի կողմից առաջադրված նպատակները դեռևս արդիական են, թեև գրադարանային գրացուցակի ֆիզիկական ձևը փոխվել է էլեկտրոնայինի, այսինքն՝ առցանց հանրային հասանելիության գրացուցակի (Online Public Access Catalog): Համակարգչային և հաղորդակցական տեխնոլոգիաների հայտնվելը կտրուկ փոխել է գրացուցակավորման ասպարեզը: Մատենագիտական տվյալները կարող են պահվել ինչպես համակարգչում, այնպես էլ համացանցային գրացուցակներում:

Համակարգիչը կարող է օգտագործվել նաև որպես գրացուցակի պահպանման վայր, այսինքն՝ տեղեկատվությունը կարող է պահպանվել համակարգչում, իսկ պահանջվող գրառումների տեսակները կարող են վերարտադրվել ըստ անհրաժեշտության:

Համացանցը հեղինակավոր գրառումների համար նոր կիրառումների լայն դաշտ է: Հեղինակավոր գրառումները մատենագիտական տվյալների տարատեսակներից է³: Դրանք պարունակում են տեղեկատվություն գիտական հաստատությունների, նրանց գրադարանային

³ ГОСТ 7.1-2003 Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления. Дата введения в действие: 02.07.2003; կետ 4.8.2 և 7.1.8; https://diss.rsl.ru/datadocs/doc_291wu.pdf

րանների և այլ գրադարանների վերաբերյալ, արտացոլում են նաև առանձնացված գիտական ոլորտների, հաստատությունների անվանումների տարբեր ձևերի միջև կապերը, ներառում են արտաքին ռեսուրսների հղումներ: Համացանցի միջոցով հեղինակավոր գրառումների փոխանակումն ու որոնումը հեշտացրել է գրառումների ստեղծումն ու պահպանումը: Վեր միջավայրում ստեղծված հեղինակավոր գրառումը օգտվողին հնարավորություն է տալիս գտնել տեղեկատվությունն իր նախընտրած լեզվով, տառատեսակով և այլն: Այն հրաշալի հղում է դեպի թվային ռեսուրսներ, ինչպիսիք են բաց շտեմարանները, այդ թվում՝ համացանցի տեղեկատու աղբյուրները (օրինակ՝ կենսագրական բառարաններ, ծանոթագրության և ինդեքսավորման ծառայություններ, հեռախոսային գրացուցակ և այլն): Համացանցային գրացուցակը և հարակից ինտեգրված գրադարանային համակարգն ապահովում են լիազորությունների վերահսկման ավանդական գործառույթները՝ հեղինակավոր գրառումների ստեղծման և թարմացման, խաչաձև հղումների ցուցադրման համար:

Ընթերցողները կարող են օգտագործել հեղինակավոր գրառումը (կամ նիշքը)՝ որպես մեկ այլ հղման գործիք, որպեսզի նույնականացնեն անձանց և տեղեկատվությունը, ինչպես նաև՝ որպես միջավայր՝ մատենագիտական գրառումներ ձեռք բերելու և անմիջապես թվայնացված ռեսուրսներին հասնելու համար:

Համացանցի էլեկտրոնային գրացուցակավորման ծրագրերից մեկն «Կոհան» է, որի հիմքում MARC 21 ստանդարտն է (անգլ.՝ Machine Readable Cataloging; հայ.՝ Մեքենաընթեռնելի քարտագրում):

MARC 21 ստանդարտի շնորհիվ գրադարանավարը մատենագիտական և հեղինակավոր գրառումների տեղեկատվությունը կարող է մշակել և ներկայացնել մեքենայական ընթեռնելի ձևով: Վերջինիս ներկայացման կարգը համապատասխանում է ISO 2709

21-ԸՆԴՀԱՆՈՒՄԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

«Տեղեկատվության փոխանակման ձևաչափի» միջազգային ստանդարտին և ամերիկյան ANSI/NISO Z39.2 «Մատենագիտական տեղեկատվության փոխանակման» ստանդարտին: MARC 21-ում ներկայացվող բովանդակությունը կոդերն են, որոնք հստակ սահմանված են գրառման մեջ տվյալների տարրերը նույնականացնելու, հետագայում բնութագրելու և այդ տվյալների փոխակերպմանը աջակցելու համար: MARC գրառումները սովորաբար սահմանվում են նաև ձևաչափերից դուրս ստանդարտներով, դրանք են Միջազգային սրահարդ մատենագիտական նկարագրությունը (ISBD), Անգլո-ամերիկյան կապալոգավորման կանոնները, Կոնգրեսի գրադարանի առարկայական վերնագրերը (LCSH) կամ ցուցակագրման այլ կանոններ, որոնք օգտագործվում են գրառում ստեղծող գրադարանի կողմից⁴:

MARC 21-ի հիմնական տվյալներից օգտվելու համար առկա է ուղեցույց, որը սահմանում է ծածկագրերը և պայմանները (ինչպիսիք են՝ ցուցիչներ, ենթադաշտերի կոդեր և կոդավորված արժեքներ, որոնք նույնացնում են տվյալների տարրերը MARC հեղինակավոր գրառումներում): Ուղեցույցը նախատեսված է մատենագիտական և հեղինակավոր գրառումների նախագծման, մշակման և պահպանման աշխատանքների մեջ ներգրավված աշխատակիցների համար⁵:

Սակայն աշխարհում առկա են նաև մետատվյալների հավաքագրման այլ համակարգեր, որոնցից է WorldShare Record Manager-ը: Ըստ OCLC կայքի 2022 թ. տվյալների՝ WorldShare Record Manager-ն աջակցում է հետևյալ հեղինակավոր գրառումներին՝ Իսպանիայի ազգային գրադարան (BNE), FAST (Faceted Application of Subject Terminology), Գերմանիայի ազգային գրադարան, Կոնգրեսի

⁴MARC 21 Authority <https://www.loc.gov/marc/authority/adintro.html> (11.12.2024)

⁵ MARC Standart <https://www.loc.gov/marc/> (11.12.2024)

21-ԸՂ ԴԱՐԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

գրադարան, Նոր Զեւանդիայի ազգային գրադարան, Բժշկական առարկաների վերնագրեր (Medical Subject Headings), Հոլանդիայի թագավորական գրադարան, Աստղերի առարկայական կատալոգ (Répertoire de vedettes-matière) և մի շարք այլ գրադարանների հեղինակավոր գրառումներ⁶:

Ռուսաստանի Դաշնության խոշոր գրադարանները ուսումնասիրություններ են իրականացնում հեղինակավոր գրառումների ստեղծման ուղղությամբ՝ առարկայի, անձի, կազմակերպությունների, աշխարհագրական անվանումների համար: «Հեղինակավոր նիշքեր» («Авторитетные файлы») տվյալների շտեմարանի կորպորատիվ ստեղծման և պահպանման վերաբերյալ «ЛИБНЕТ» Կենտրոնի (Национальный информационно-библиотечный центр «ЛИБНЕТ» կամ Центр ЛИБНЕТ) նախագծում իրականացվում է ազգային, արդյունաբերական, տարածաշրջանային գրադարանների բազմամյա փոխգործակցություն, որը ներառում է հեղինակավոր տվյալներ անհատների, կազմակերպությունների անունների և առարկաների վերնագրերի վերաբերյալ ավելի քան 2,3 միլիոն ընդհանուր ծավալով գրառումներ: Այս աշխատանքներում ներգրավված Կենտրոնական գիտական գյուղատնտեսական գրադարանն (ռուս.՝ Центральная научная сельскохозяйственная библиотека կամ ЦНХСБ) ավելի քան 10 տարի աշխատանքներ է իրականացնում կազմակերպությունների անվանումների ձևավորման և տեղեկատվական ռեսուրսների հասանելիության կազմակերպման ուղղությամբ (СЕМЕHOBA 2019, 63):

Ռուսաստանի Դաշնությունում գործում են նաև այլ գրադարանային ծրագրեր, որոնցից մեկն է OPAC-Global-ը: Այն լիարժեք

⁶ Authority records

https://help.oclc.org/Metadata_Services/WorldShare_Record_Manager/Authority_records (11.12.2024)

Ֆունկցիոնալ կենտրոնացված ավտոմատացված գրադարանային-տեղեկատվական համակարգ է, որը նախատեսված է գրադարանային հիմնական գործընթացների ավտոմատացման համար (CAKOBA 2022, 36): Ուստի, այստեղ նույնպես առանձնացված են հեղինակավոր գրառումների համար դաշտեր: Օգտագործվում է 600 դաշտը՝ անձի անունը՝ որպես առարկա, 601 դաշտը՝ կազմակերպության անվանումը՝ որպես առարկա, 605 դաշտը՝ վերնագիրը՝ որպես առարկա, 606 դաշտը՝ թեմայի անվանումը՝ որպես առարկա և 607 դաշտը՝ աշխարհագրական անվանումը՝ որպես առարկա (CAKOBA 2022, 39):

Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի գիտական գրադարանում ստեղծվող Հեղինակավոր գրառումները

Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի գիտական գրադարանում 2013 թվականից «Կոհա» ծրագրով իրականացվում են գրադարանի էլեկտրոնային գրացուցակի համակարգման աշխատանքներ, որին զուգահեռ շարունակվում են նաև հեղինակավոր գրառումների ստեղծման աշխատանքները: Վերջիններս 2024 թվականից ենթարկվում են խմբագրական փոփոխությունների:

Մատենագիտական աշխատանքներ իրականացնելու ժամանակ հանդիպում են միանման հեղինակներ և հարց է առաջանում՝ ինչպես տարանջատել հեղինակներին, որպեսզի հետագայում օգտվողը չշփոթի: Միակ լուծումը ճիշտ և գրագետ կազմված հեղինակավոր գրառումներ են:

Գրադարանի հավաքածուում առկա է ոչ միայն տնտեսագիտական գրականություն, այլև տարբեր գիտակարգերին առնչվող դասընթացների և գեղարվեստական գրականություն: Հեղինակավոր գրառումներ ստեղծվում են նաև նմանատիպ գրականությունը

21-ՐԴ ԴԱՐԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

գրացուցակ մուտքագրելու ժամանակ: Ներկայացնենք հետևյալ օրինակը. մուտքագրման ժամանակ հանդիպել է երկու հեղինակ, որոնք ունեն նույն անունը և ազգանունը՝ Հովհաննես Թումանյան: Բոլորիս հայտնի է հայազգի բանաստեղծ, արձակագիր, գրական, ազգային և հասարակական գործիչ Հովհաննես Թումանյանը, սակայն խորհրդային Հայաստանում ավելի ուշ գործել է տնտեսագետ, ՀԽՍՀ գիտության վաստակավոր գործիչ, պրոֆեսոր Հովհաննես Թումանյանը: Բնականաբար, հեղինակավոր գրառումների դեպքում լրացվում են այս երկու անձանց տարբերող տվյալներ՝ հայրանուններ, ծննդյան ու մահվան թվեր և այլն (*տե՛ս նկ. 1*):

Համառոտագրություն	Առաջնորդողի տեսակ	Օգտագործված մեջ
Personal Names: Թումանյան, Հովհաննես Թադևոսի 1869-1923	Personal Name	3 գրառում(ներ)
Personal Names: Թումանյան, Հովհաննես Երանոսի, 1904-1968	Personal Name	6 գրառում(ներ)

Նկ. 1.

«Հովհաննես Թումանյան» հեղինակավոր գրառման նկարագրությունը

Առանց այսպիսի մանրակրկիտ աշխատանքի համակարգը կարող է նկարագրության ժամանակ հասկանալ մեկ ընդհանուր տարր և խմբավորել մեկ գրառման մեջ երկու տարբեր հեղինակների աշխատանքները:

Մեկ հեղինակի դեպքում նույնպես կարող են առաջանալ տարընթերցումներ: Օրինակ՝ ֆրանսիացի փիլիսոփա, գրող և լրագրող Ալբեր Կամյուի հայերեն թարգմանության ժամանակ հանդիպում են երկու գրաձևեր՝ Ալբեր Կամյու և Ալբեր Քամյու: Նման դեպքերում գրելաձևերը միացվում են նույն հեղինակավոր գրառման մեջ (*տե՛ս նկ. 2*):

21-ԲԴ ԴԱՐԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Համառոտագրություն	Առաջնորդողի տեսակ	Օգտագործված մեջ
Personal Names: Կամյու, Ալբեր 1913-1960 տես նաև: Զամյու, Ալբեր 1913-1960	Personal Name	2 գրառում(ներ)

Նկ. 2.

«Ալբեր Կ(Զ)ամյու» հեղինակավոր գրառման նկարագրությունը

Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի էլեկտրոնային գրացուցակի առարկայական հեղինակավոր գրառումները կազմվում են «Ֆակուլտետ-ամբիոն» համադրությամբ, որի արդյունքում ստացվել է հետևյալ պատկերը (*տե՛ս նկ. 3*).

Համառոտագրություն	Առաջնորդողի տեսակ	Օգտագործված մեջ
Topical Term: Տնտեսագիտություն տես նաև: Կառավարում Միջազգային տնտեսական հարաբերություններ Ֆինանսներ Հաշվապահական հաշվառում Սարքեթինգ Վիճակագրություն Միկրոտնտեսագիտություն Մակրոտնտեսագիտություն Տնտեսամաթեմատիկական մոդելավորում Ընօգտագործման տնտեսագիտություն և հողագույքային հարաբերություն Զաղաքատնտեսություն Ապրանքագիտություն Փորձաքննություն	Topical Term	758 գրառում(ներ)

Նկ. 3.

ՀՊՏՀ գրադարանի էլեկտրոնային գրացուցակի առարկայական հեղինակավոր գրառման ընդհանուր տեսքը

Տարանջատվում են նաև ամբիոններում դասավանդվող հիմնական առարկաների խմբերի, որի արդյունքում մեր գրադարանից օգտվողները կարող են ավելի կարճ ժամանակահատվածում ծանոթանալ տվյալ հեղինակավոր գրառման նյութերին (*տե՛ս նկ. 4*):

21-ԲԴ ԴԱՐԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Համառոտագրություն	Առաջնորդողի տեսակ	Օգտագործված մեջ
Topical Term: Հաշվապահական հաշվառում տես նաև: Ֆինանսական հաշվառում Կառավարչական հաշվառում Հարկային հաշվառում Արդյոժի և ներքին վերահսկողություն Տնտեսական գործունեության վերլուծություն և ֆինանսական վերլուծություն	Topical Term	84 գրառում(ներ)

Նկ. 4.

«Հաշվապահական հաշվառում» առարկայական հեղինակավոր գրառման կառուցվածքը

Ամփոփում

Հեղինակավոր գրառումները կազմում են գրադարանի տեղեկատվական և որոնողական համակարգի աջակցության կարևոր մասը՝ նույնականացնելով անձանց, կազմակերպություններին, աշխարհագրական անվանումները, առարկաները և այլն: Հեղինակավոր գրառումների միջոցով կապեր են հաստատվում տարբեր տարրերի միջև, որոնք ապահովում են տեղեկատվական ռեսուրսների հասանելիությունը: Հեղինակավոր գրառումները մատենագիտական տվյալների տարատեսակներ են, որոնց հիման վրա տվյալների որոնումը թվային պաշարներում կատարվում է առավել արագ և արդյունավետ:

Օգտագործված գրականության ցանկ (References)

CUTTER 1876 – Cutter, Ch. (1876), *Public libraries in the United States of America. Their history, condition and management. Special report, Department of the Interior, Part II. Rules for a Printed Dictionary Catalogue*, Washington U.S. Government Printing Office, 1876, 1232;

САКОВА 2022 – Сакова, О., Падерина, А. (2022), Создание электронного каталога в библиотеке Знаменского собора Кемеровской епархии, *Труды ГПНТБ СО РАН*, Новосибирск, 1(13), 36-41 [Sakova, O., Paderina, A. (2022), Sozdanie elektronnogo lataloga v biblioteke Znamenskogo sobora Kemerobskoi eparkhii, *Trudi GPNTB CO RAN*, 1(13), 36-41];

СЕМЕНОВА 2019 – Семенова, О., Ласточкина, Н., Стеллецкий, В. (2019), База данных "авторитетный файл наименований научных учреждений АПК": формирование, организация поиска, актуализация, *Московский экономический журнал*, Москва, 7, 63-74 [Semenova, O., Lastochkina, N., Stelletski, V. (2019), Baza dannikh "avtoritetnii fayl naimenovanii nauchnikh uchrezhdeni APK": formirovanie, organizatsiya poiska, aktualizatsiya, *Moskovski ekonomicheski zhurnal*, Moskva, 7, 63-74].

AUTHORITATIVE RECORDS AS A LIBRARY TOOL

GAREGIN GHOCHIKYAN

Scientific Library of the Armenian State University of Economics

Keywords: Authoritative record, electronic bibliography, digital library, library function, OPAC, KOHA, MARC 21.

Modern library activities are changing their functions in line with the rapid development of the 21st century. The goals of library cataloging, planned years ago, need to be updated in order to meet modern demands. Among them are authoritative records. Authoritative records contain unified authoritative data. They constitute an important part of the library toolbox. Authoritative records provide not only librarians, but also readers with greater opportunities to search for the materials they need within the extensive information available in the electronic catalog. Each library should bring its authoritative records in line with its type. The overall structure of the authoritative records available in the electronic catalog of the Scientific Library of the Armenian State University of Economics represents the field of economics and its outstanding (լուսմ prominent) representatives.